

- 2.Vysots'ka L. Napryamky formuvannya kompleksnoyi statystychnoyi systemy pokaznykiv likvidnosti bankiv / L. Vysots'ka // Bankivs'kasprava. – 2005. – № 5. – S. 39-51.
- 3.Vozhzhov A. P. Formuvannya resursiv komertsyinykh bankiv / A. P. Vozhzhov // Finansy Ukrainy. – 2003. – №1. – S. 116-129.
- 4.Derevs'ka O. Aktyvno-pasyvni operatsiyi ta upravlinnya likvidnistyu bankivs'koyi ustanovy / O. Derevs'ka // Visnyk NBU. – 2008. – № 7. – S. 44-55.
- 5.Zemlyachov S. Resursna baza komertsyinykh bankiv: sutnist', znachennya, dzherela / S. Zemlyachok. // Skhid. – 2007. – № 3. – S. 45-48.
- 6.Ynozemtseva Yu. Analiz fyansovykh rezul'tatov ot operatsyy s korporatyvnymy klyentamy kommercheskoho banka / Yu. Ynozemtseva // Problemy teoryy y praktyky upravlenyya. – 2006. – № 6. – S. 63-75.
- 7.Ofitsiynyy sayt PAT «AB «Ekspres-Bank» [Elektronnyy resurs] <http://www.expres-bank.ua>.

Надійшла 14.04.2015; рецензент: д. е. н. Войнаренко М. П.

УДК 338.48-043.86

Н. О. САГАЛАКОВА

Київський національний торговельно-економічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНА ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ ТУРИЗМУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЯВИЩА

У статті обґрунтовано важливість дослідження сутності поняття «туризм» як соціально-економічного явища. Розглянуто еволюцію поглядів на поняття туризму в світовій економічній думці. Узагальнено позиції вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, міжнародних туристичних організацій щодо поняття «туризм». Сформульовано власне визначення, згідно з яким туризм розглядається з однієї сторони як соціально-економічна сфера діяльності, а з іншої – як діяльність споживачів із задоволення власних туристичних потреб.

Ключові слова: туризм, еволюція, історія туризму, індустрія туризму, туристична діяльність.

N. O. SAGALAKOVA

Kyiv National University of Trade and Economics

CONCEPTUAL EVOLUTION OF THE TOURISM DEFINITION AS A SOCIO-ECONOMIC PHENOMENON

The goal of the article is research of the evolution of the «tourism» definition as a socio-economic phenomenon and the establish of its compliance with the requirements of time and changes in national economy. In article an importance of research of essence of the «tourism» definition as social and economic phenomenon is proved. Evolution of views of the tourism definition in world economic thought is considered. The review of opinions of domestic and foreign scientists-economists and the international tourist organizations about the «tourism» definition was generalized. Own definition of tourism is formulated. It is considered on the one hand as a social and economic field of activity, and with another - as the consumers activity for satisfaction of own tourist destinations.

Keywords: tourism, evolution, history tourism, tourism industry, tourism activity.

Постановка проблеми. Маючи досить тривалу історію розвитку, туризм на сьогоднішній день так і не отримав однозначного визначення і по-різному трактується не тільки окремими спеціалістами, але й різними туристичними асоціаціями та міжнародними організаціями. У туристичній сфері поняття туризму є ключовим, оскільки воно визначає інші похідні та галузеві категорії. Точність й адекватність у визначенні поняття «туризм» необхідні як для проведення економічних досліджень, формування статистичного обліку в туризмі, так і для аналізу кон'юнктури туристичного ринку і прогнозування його розвитку. Сутність поняття туризму визначає систему правового регулювання туристичної діяльності, а також суміжних з ним галузей права.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням теорії, історії та методології туризму присвячено наукові праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Л. Агафонова, М. Біржаков, М. Бойко, І. Бочан, Л. Дядечко, М. Жукова, В. Квартальнов, В. Кифяк, Н. Кудла, А. Мазаракі, М. Мальська, С. Мельниченко, Г. Михайліченко, П. Пуцентейло, Т. Ткаченко, Дж. Р. Уокер, А. Чудновський, І. Школа, Л. Шульгіна та інших. Проведений аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що існуючі на сьогоднішній день визначення туризму можна умовно поділити на дві групи. Одні з них мають вузькоспеціалізований характер та стосуються окремих економічних, соціальних, правових й інших аспектів туризму або його видових особливостей та виступають в якості інструменту для вирішення конкретних задач. Інші, концептуальні або сутнісні визначення, охоплюють предмет у цілому, розкривають внутрішній зміст туризму, який виражається в єдності всього різноманіття властивостей та відношень, і дозволяють відрізнити його від подібних явищ.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Чітке трактування туристичних термінів та понять є важливим для розуміння та адекватного аналізу процесів, що відбуваються у туристичній сфері. Численні визначення туризму, які на сьогодні існують у науковій літературі, не відображають у повній мірі його сучасного змісту. На наш погляд, до визначення поняття «туризм» доречно

використовувати історично-соціальний підхід і розглядати дане поняття з точки зору концептуальної еволюції туризму як соціально-економічного явища.

Формулювання цілей. Метою даної статті є дослідження еволюції поняття «туризм» як соціально-економічного явища та встановлення його відповідності до вимог часу та змін в національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм – поняття досить широке і в літературі можна зустріти різні його тлумачення. З етимологічної точки зору слово «туризм» походить від французького слова «tourisme», від «tour» – тур, прогулянка, подорож або поїздка, які закінчуються поверненням до місця початку подорожі [1]. Незважаючи на одночасність появи і аналогічність у вживанні, слово «туризм» має різне трактування у французькій й англійській мовах. Сучасний словник іноземних слів трактує туризм як один із видів відпочинку, що має на меті фізичне загартування організму [2].

У статистиці під туризмом розуміють одну з форм міграції населення, не пов'язану зі зміною місця проживання або роботи. У міру розвитку туризму та перетворення його у масове явище з'явилися перші формулювання поняття «туризм» з метою статистичного обліку осіб, що подорожують [3].

Уперше поняття «міжнародний туризм» було сформульовано у 1937 р. Комітетом експертів з питань статистики Ліги націй. Згідно даного визначення «туристом є особа, для якої характерні наступні ознаки: переміщення; тимчасове перебування у певному місті; відсутність зв'язку з працею та заробітною платою» [4, с. 7]. Дане визначення отримало міжнародне визнання і в основному дійшло до наших днів з деякими коригуваннями. На основі цих ознак і формувалася понятійний апарат сфери туризму. У наступні роки поняття «турист» обговорювалося на нарадах Міжнародного союзу офіційних туристичних організацій (Дублін, 1950 р., Лондон, 1957 р.), на Конференції ООН з міжнародного туризму та подорожей (Рим, 1963 р.), на Конгресі Всесвітньої Туристичної Організації (Маніла, 1986 р.) та в інших організаціях, що свідчить про теоретичну та практичну значимість визначення поняття «турист», а також про прагнення зробити його більш повним і точним з урахуванням нових тенденцій і явищ в економіці та світі.

Одне з перших визначень туризму, прийняте ООН, трактувало туризм як «активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з пересуванням за межами постійного місця проживання» [4, с. 8]. У даний час найбільш широко використовується визначення, відоме як «генеральна теорія туризму В. Хунцікера – К. Крапфа», яке визначає туризм як «сукупність відносин та явищ, що є результатом пересування людей і перебування їх за межами свого місця проживання до тих пір, поки перебування не переходить у постійне місце проживання і не пов'язане з отриманням доходу» [4, с. 8].

Відповідно до одного з визначень, запропонованих Статистичною комісією ООН у 1992 р., «туризм – це подорожі і перебування в місцях, що знаходяться поза межами звичайного місця постійного проживання мандрівника, на строк не більше 12 місяців, з метою отримання задоволення і відпочинку в оздоровчих, гостьових, пізнавальних або професійно-ділових цілях, але без заняття там оплачуваною діяльністю» [3, с. 12]. У даному визначенні критеріями для виділення туризму з інших видів подорожей є: місце проживання; термін подорожі і мотивація поїздки, що не відноситься до пошуку постійної роботи або міграції; добровільність здійснення поїздки; попит на туристичні об'єкти, в тому числі засоби розміщення. На нашу думку, для цього визначення характерною є низка обмежень, що носять суто економічний характер з метою використання їх для статистичної оцінки та порівняння.

Виїзд за межі звичайного середовища – перший критерій ознаки мандрівників. Термін «звичайне середовище» був введений в оборот на Міжнародній конференції зі статистики подорожей і туризму (Оттава, 1991 р.) для того, щоб виключити з числа відвідувачів тих людей, які щодня здійснюють поїздки з дому на роботу і назад. Вони не залишають звичайного середовища і не вважаються туристами. У рекомендаціях зі статистики Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) параметри звичайного середовища характеризуються двома показниками: частотою відвідування об'єкта та його віддаленістю [5]. Місця, які особа відвідує регулярно, є елементом його звичайного середовища, навіть якщо вони знаходяться на значній відстані від місця проживання. Тому, наприклад, жителі прикордонних районів, які працюють на території сусідньої держави і багаторазово виїжджають за кордон, не можуть бути віднесені до категорії міжнародних туристів. Крім того, звичайне середовище включає об'єкти, що знаходяться у безпосередній близькості від місця проживання людини незалежно від частоти їх відвідування. Таке трактування випливає з психологічного сприйняття людьми цих об'єктів, не тільки виробничих, але також природних і культурних, як елементів щоденності. У країні, де існує правовий інститут прописки, звичайне середовище – це місце прописки, що реєструється відповідними службами державної влади, які регулюють міграцію населення.

Дискусійним залишається питання порогового значення відстані, яку необхідно покрити, щоб вважатися туристом. Наприклад, для жителів невеликого селища поїздка на відстань 70 км становитиме далеку подорож, у той же час у деяких великих містах ця відстань перебуває у межах міської межі. Національне законодавство деяких країн дає чітке тлумачення методу визначення кількісних характеристик подорожей. Так, у США до категорії подорожей відносяться переміщення більш ніж на 100 миль від місця постійного проживання. Переміщення на менші відстані в статистиці туризму не враховуються. Однак дана відстань суттєво відрізняється за країнами і вимагає спеціальних коригувань у кожному конкретному випадку. Таким чином, термін «звичайне середовище» є поняттям спірним та дискусійним.

Тривалість перебування – другий критерій. Він вводиться у визначення туризму і дозволяє відрізняти туристів і екскурсантів від резидентів. Постійним жителем країни вважається людина, що перебуває в країні не менше певного терміну, зазвичай цей термін визначається тривалістю 12 місяців.

Найважливішим критерієм є цілі туризму, які дозволяють чітко виділити види діяльності, що відносяться до туризму і підпадають під пільгові митні, податкові та інші режими, встановлені державою виключно для туризму. Головною метою туризму є отримані туристом враження і відпочинок, а також задоволення пізнавальних потреб. Другими за значимістю визначаються оздоровчі й лікувальні цілі, далі йдуть професійно-ділові, гостьові тощо. Цілі туризму мають відповідати нормам суспільної моралі та порядку.

Туризм – важлива складова економіки багатьох країн, яка забезпечує зайнятість місцевого населення, завантаження готелів, ресторанів, видовищних заходів, надходження податків, іноземної валюти тощо. Внутрішня економічна природа туризму передбачає, що турист неодмінно має залишити свої гроші у відвідуваній країні або місцевості. Туризм базується на експлуатації місцевих туристичних ресурсів, натомість місцевість або країна мають отримати дохід, тому турист не має права отримувати заробіток з будь-якого джерела у відвідуваній місцевості або країні.

Закон України «Про туризм» дає наступне трактування досліджуваного поняття: «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [6]. На наш погляд, дане визначення туризму дещо обмежене рамками і не розкриває усього різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків цього важливого соціально-економічного явища. Недоліками визначення поняття «туризм» у даному Законі є: ігнорування економічної сутності туризму; перерахування видів туризму, які неможливо врахувати в повній мірі у зв'язку з їх значною кількістю та постійною появою нових видів; категоричне твердження – «без здійснення оплачуваної діяльності». З огляду на це, виникає необхідність у концептуальному (сутнісному) визначенні туризму, яке сформує комплексне уявлення про предмет дослідження.

На нашу думку, визначення поняття «туризм» потребує використання історично-соціального підходу і розгляду даного поняття з точки зору концептуальної еволюції туризму як соціально-економічного явища.

Різні науковці пропонують різні підходи до історії туризму та поділу її на окремі етапи. Так, В. Квартальнов [7], колектив авторів під керівництвом А. Чудновського [8], виділяють хронологічні етапи в історії розвитку туризму. Такий підхід до аналізу історії туризму пояснюється, з одного боку, організацією та якістю здійснення поїздок, а з іншого – чисельністю подорожуючих. Однак, не дивлячись на те, що сам термін «туризм» з'явився лише у XIX ст., автори використовують його і по відношенню до тих етапів, коли цього слова ще не було в обороті.

Американський вчений Дж. Уокер [9] розглядає туризм у контексті розвитку транспорту. Він вважає, що розвиток туризму можна умовно розділити на п'ять періодів (epoch). Найпершим періодом він вважав передіндустріальний (до 1840 р.), коли люди використовували дуже примітивні засоби пересування. Наступні чотири періоди пов'язані з винаходом нових транспортних засобів. Це вік залізниць, вік автомобіля, вік реактивних авіалайнерів та вік круїзів на морських лайнерах [9, с. 96]. Недоліком цього підходу, на наш погляд, є те, що туризм не розглядається з точки зору соціального процесу – найважливішої рушійної сили в історії та сучасному розвитку туризму. Оскільки формування галузей, розвиток транспортних систем, розробка екскурсійних маршрутів викликані прагненням до задоволення потужної соціальної потреби – потреби в організованому відпочинку. Саме ця зростаюча потреба людей стимулює розвиток туристичної інфраструктури. Тому історична концепція туризму має ґрунтуватися на соціально-економічному підході з позиції оцінки економічного рівня формацій та їх соціальних особливостей. Соціально-економічний розвиток суспільства активізував подорожі. Розвиток транспорту – закономірний процес, що супроводжується економічним і науково-технічним прогресом. Транспорт, що розвивається на основі стимулюючої потреби людини у швидкому пересуванні, задовольняє потреби не тільки туристів, але й пасажиропотоку у цілому. За статистичними даними частка туристів у загальному пасажиропотоці складає у середньому 50 % [3]. Тому транспорт у туристичній сфері, на наш погляд, не можна розглядати як основу, він є одним із найважливіших чинників, що стимулює та визначає розвитку туризму. Отже, історична концепція такого явища як туризм, має розглядатися з точки зору цілей подорожей, які здійснювалися людьми на різних етапах історії. Саме цілі, і як їх основа потреби, складають спонукальний мотив подорожей.

Поняття туризму тривалий час асоціювалося зі спортом та загартуванням здоров'я, а не зі сферою економіки, яка може приносити дохід. Поступово у процесі розвитку продуктивних сил об'єктивно відокремилася особлива галузь, основною функцією якої є організація відпочинку населення у формі туризму, і все частіше туризм стали називати галуззю національної економіки [4].

Але окремі дослідники продовжують стверджувати, що туризму як галуззі не існує, оскільки немає виробництва особливого продукту. На їхню думку, «лише незначна частка підприємств спеціалізується на виробництві товарів та послуг виключно для туристів, переважна ж їх частка займається задоволенням потреб місцевого населення» [10]. Ця точка зору не є обґрунтованою, оскільки туристична галузь має свій

власний специфічний туристичний продукт.

Існує ще декілька підходів до визначення поняття «туризм». Низка дослідників розглядають туризм не як галузь, а як групу пов'язаних галузей: сукупність готелів та інших засобів розміщення; засобів транспорту; об'єктів ресторанного бізнесу; об'єктів і засобів розваг; об'єктів пізнавального, ділового, оздоровчого, спортивного та іншого призначення; організацій, що здійснюють туроператорську і турагентську діяльність, а також організацій, що надають екскурсійні послуги і послуги гідів-перекладачів. Конгресом США було прийнято наступне визначення: «туризм – це взаємопов'язане об'єднання видів діяльності та організацій, що повністю або частково надають послуги транспорту, товари, розміщення та інші необхідні засоби для поїздок з будь-якою метою, не пов'язаною з повсякденною діяльністю, за межами постійного проживання» [10].

Вчений М. Біржаков вважає: «туризм – це: 1) особливий масовий рід подорожей з чітко визначеними цілями туризму, що здійснюються власне туристами, тобто діяльність самого туриста, і 2) діяльність з організації та здійснення (супроводу) таких подорожей, туристична діяльність. Туристична діяльність здійснюється різними підприємствами індустрії туризму та суміжних галузей» [11, с. 22].

Якщо керуватися даними трактуваннями туризму, то дуже складно визначити відмінності між такими поняттями, як «туризм», «туристична діяльність» та «індустрія туризму». Одне з перших визначень індустрії туризму було запропоновано на Конференції ООН з торгівлі та розвитку в 1971 р., згідно з яким індустрія туризму – це сукупність виробничих і невиробничих видів діяльності, спрямованих на створення товарів і послуг для подорожуючих осіб [4, с. 13].

На Уругвайському раунді країн-партнерів Генеральної угоди з тарифів і торгівлі було розроблено визначення туризму, як сукупності, системи, структури, галузі, яка включає у себе такі ознаки або види діяльності і послуги: діяльність туристичних організацій – туроператорів і турагентів; більшість послуг пасажирського транспорту, в тому числі оренду автомобілів і використання транспорту для екскурсій; засоби розміщення та харчування; рекреаційні, культурні, спортивні та інші розважальні послуги; додаткові і допоміжні послуги, наприклад, послуги гідів, організація конгресів, страхування; пов'язані з туризмом фінансові послуги – кредитні картки, туристичні чеки та допоміжні служби, медичне обслуговування, торгівля товарами туристичного призначення і для використання туристами (безмитна торгівля, магазини в туристичних центрах).

Системне визначення туризму сформульоване у 1979 р. професором Н. Лейпер (Нова Зеландія). Він розглядає туризм як систему, що складається з наступних основних елементів: географічні елементи, туристи і туристична індустрія. Географічні елементи, в свою чергу, поділяються на: регіон, в якому проживають туристи; транзитний регіон; регіон туристичної дестинації [4, с. 14-15].

Туризм розглядається багатьма авторами як складне, багатовимірне поняття, яке знаходить своє відображення в наступному визначенні: «туризм є одночасно і видом діяльності, і формою рекреації, і галуззю національної економіки, і способом проведення дозвілля і, крім того, мистецтвом, наукою та бізнесом» [12].

Проведений аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що в літературі з питань туризму відсутнє однозначне і загальноприйняте його визначення. Але, незважаючи на різноманіття формулювань, більшість авторів погоджуються з тим, що в поняття «туризм» мають бути включені туристичні потреби і мотивації; особливості поведінки туристів під час їх перебування поза місця постійного проживання; економічні відносини, що складаються між туристами і виробниками товарів та послуг; чинники взаємодії сфери туризму з навколишнім природним, економічним та іншими макросередовищем. Широкого поширення серед вчених і фахівців отримало сутнісне визначення туризму, запропоноване Міжнародною асоціацією наукових експертів у галузі туризму: «туризм є сукупністю відносин і явищ, які виникають під час переміщення та перебування людей в місцях, відмінних від їх постійного місця проживання та роботи» [13, с. 6].

Таке різноманіття точок зору на поняття туризму робить зрозумілою і обґрунтованою точку зору дослідницької групи інституту туризму Валенсійського політехнічного університету, яка пропонує позначати терміном «туризм» туристичну діяльність в цілому, оскільки серія термінів – «індустрія туризму», «туристичний сектор», «туристична діяльність» – має один і той же зміст і не існує чіткої концепції кожного з цих понять [4, с. 15].

Таким чином, одномірно охарактеризувати туризм неможливо, не можна абсолютизувати жоден з його структурних аспектів. Тому має право на існування і таке визначення: «туризм – це велика економічна система з різноманітними зв'язками між окремими елементами в рамках як народного господарства окремої країни, так і зв'язків національної економіки зі світовим господарством у цілому» [12].

Для сучасного розвитку економіки характерним є не стільки розвиток відособлених галузей, скільки функціонування різних міжгалузевих комплексів [14]. На наш погляд, до туризму слід підходити як до масштабного самостійного міжгалузевого господарського комплексу національної економіки, оскільки сфера туризму, об'єднуючи різні галузі, знаходиться не у звичній вертикальній площині, а охоплює певний горизонтальний простір, включаючи підприємства різної галузевої приналежності.

Цю точку зору можна продемонструвати наступним чином. Туристи виступають в ролі покупців,

що пред'являють попит на туристичний продукт, тобто кожна людина прагне за можливістю задовольнити свої потреби у відпочинку. Попит на подорожі турист реалізує, оплачуючи туристичні роботи, послуги та товари і, таким чином, фінансуючи індустрію туризму. Виробники туристичних послуг і товарів формують туристичну пропозицію, використовують виробничі ресурси (персонал, землю, капітал), комбінують їх у процесі виробництва туристичного продукту і реалізують споживачам (туристам), отримуючи дохід від продажу. Розвиток туристичної індустрії, а саме: будівництво доріг, готельних і курортних комплексів, облаштування нових рекреаційних територій, вимагає великих капітальних вкладень, які можуть фінансуватися з різних джерел. У розвитку індустрії туризму приймають участь державні та приватні структури, міжнародні організації тощо.

Зростання обсягів виробництва в індустрії туризму позитивно впливає на розвиток інших галузей національної економіки: у регіонах дестинацій розвивається інвестиційна діяльність, створюються нові робочі місця, зростає торговельний оборот та прибуток, збільшуються надходження валюти та податків до бюджету країни. Зібрані таким чином кошти можуть бути спрямовані на подальше фінансування інфраструктури індустрії туризму, на розвиток системи підготовки персоналу для сфери туристичних послуг, на надання матеріальної допомоги соціально незахищеним верствам населення.

В Україні за офіційною статистикою здійснює туристичну діяльність 945 туроператорів та 4289 турагентів (юридичних і фізичних осіб) [15]. Діяльність цих туристичних підприємств тісно пов'язана з підприємствами харчування, транспорту, засобами розміщення, об'єктами екскурсійного показу, страховими компаніями та іншими підприємствами, без взаємодії з якими робота туристичних підприємств з виробництва і реалізації туристичного продукту є неможливою.

На основі проведеного аналізу нами запропоновано наступне визначення поняття «туризм». Туризм – це специфічна галузь національної економіки, яка являє собою сукупність взаємопов'язаних галузей і виробництв, єдиним функціональним завданням яких є діяльність, спрямована на задоволення різноманітних і постійно зростаючих потреб людей у різних видах відпочинку, пов'язаних з тимчасовим перебуванням поза межами звичайного середовища проживання.

На наш погляд, дане визначення більш повно розкриває поняття терміну «туризм» і передбачає сучасний маркетинговий підхід, який заснований на вивченні потреб споживачів. У визначенні відсутнє дублювання понять термінів «туризм» і «турист». Туризм розглядається з однієї сторони як соціально-економічна сфера діяльності, а з іншої – як діяльність споживачів із задоволення власних туристичних потреб.

Висновки. Активний розвиток туризму стимулював формування спеціального сектору господарської діяльності, який включає в себе індустрію розміщення, транспорту, харчування, проживання та розваг туристів. Україна перейшла до нового етапу розвитку туризму, що характеризується системним формуванням туристичної сфери, як самостійного соціально-економічного сектору економіки. На сьогодні туризм – це не тільки подорожі та поїздки, а це ціла індустрія, яка задовольняє туристичні потреби громадян та пропонує широкий спектр послуг, дозволяє організувати дозвілля у відповідності до побажань окремих груп клієнтів.

Людина подорожує з незапам'ятних часів, у той же час туризм як соціально-економічний феномен у більшій мірі асоціюється з індустріальним періодом існування людства та відрізняється від подорожей і кількісно і якісно. Подорож є лише елементом туризму. Зміна у часі поняття «туризм», його розуміння та значення, пов'язаного з розвитком туристичної діяльності, ще раз підкреслює правильність обраної методології щодо визначення поняття туризму, сформульованого у даній статті.

Література

1. Абрамов В. В. Історія туризму : підручник / В. В. Абрамов, М. В. Тонкошкур. – Харків : Форт, 2010. – 285 с.
2. Туризм. Толковий словник іноземних слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.onlinedics.ru/slovar/inyaz/t/turizm.html>.
3. Карманова Т. Е. Статистика туризма : учебник / Т. Е. Карманова, О. В. Каурова, А. Н. Малолетко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : КноРус, 2012. – 208 с.
4. Жукова М. А. Менеджмент в туристском бизнесе : учебное пособие / М. А. Жукова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : КноРус, 2008. – 192 с.
5. Всесвітня туристична організація (UNWTO) : офіційний веб-сервер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.unwto.org>.
6. Про туризм : закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
7. Квартальнов В. А. Туризм : учебное пособие / В. А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 320 с.
8. Чудновский А. Д. Управление индустрией туризма : учебное пособие / А. Д. Чудновский, М. А. Жукова, В. С. Сенин. – М. : КноРус, 2009. – 448 с.

9. Уокер Дж. Р. Введение в гостеприимство : учебное пособие / Дж. Р. Уокер ; пер. с англ. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 735 с.
10. Марченко О. А. Сутнісне визначення галузі туризму з позиції регіональної економіки [Електронний ресурс] / О. А. Марченко // *Новости научной мысли* – 2014. Экономические науки. – 2014. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/30_NNM_2014/Economics/13_177468.doc.htm.
11. Биржаков М. Б. Введение в туризм : учебник / М. Б. Биржаков, И. В. Никифоров, К. В. Михайлова. – М. – СПб : Издательский Дом «ГЕРДА», НП «Издательство «Невский Фонд», 2014. – 544 с.
12. Щепанський Е. В. Методологічна сутність і класифікаційні ознаки туризму [Електронний ресурс] / Е. В. Щепанський // *Державне будівництво : електронний фаховий журнал*. – 2010. – № 1. – Режим доступа : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-1/doc/2/12.pdf>.
13. Александрова А. Ю. Международный туризм : учебное пособие / А. Ю. Александрова. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 470 с.
14. Літинська В. А. Роль та значення туризму в економіці України та світу / В. А. Літинська // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. – 2013. – № 6. – Т. 1. – С. 229–233.
15. Державний комітет статистики України : офіційний веб-сервер [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Abramov V. V., Tonkoshkur M. V. *Istoriia turizmu: pidruchnyk*. Kharkiv, Fort, 2010, 285 p.
2. Turizm. Tolkovy slovnyk inozemnykh sliv (Last date visited 12-03-2015). <http://www.onlinedics.ru/slovar/in yaz/t/turizm.html>.
3. Karmanova T. E., Kaurova O. V., Maloletko A. N. *Statistika turizma: uchebnyk*. Moskva, KnoRus, 2012, 208 p.
4. Zhukova M. A. *Menedzhment v turistskom biznese: uchebnoe posobie*. Moskva, KnoRus, 2008, 192 p.
5. Vsesvitnia turystychna orhanizatsiia (UNWTO). Ofitsiinyi veb-server (Last date visited 12-03-2015). <http://www2.unwto.org>.
6. Pro turizm: Zakon Ukrainy № 324/95-VR vid 15.09.1995 r. (Last date visited 12-03-2015). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
7. Kvarstal'nov V. A. *Turizm: uchebnoe posobie*. Moskva, Finansy i statistika, 2002, 320 p.
8. Chudnovskiy A. D., Zhukova M. A., Senin V. S. *Upravlenie industriey turizma: uchebnoe posobie*. Moskva, KnoRus, 2009, 448 p.
9. Uoker Dzh. R. *Vvedenie v gostepriimstvo: uchebnoe posobie*. Moskva, YUNITI-DANA, 2012, 735 p.
10. Marchenko O. A. Sutchisne vyznachennia haluzi turizmu z pozytsii rehionalnoi ekonomiky (Last date visited 12-03-2015), *Novosti nauchnoy mysli* – 2014, *Ekonomicheskie nauki*, 2014. http://www.rusnauka.com/30_NNM_2014/Economics/13_177468.doc.htm.
11. Birzhakov M. B., Nikiforov I. V., Mikhaylova K. V. *Vvedenie v turizm: uchebnyk*. Moskva-Sankt-Peterburg, Izdatelskiy Dom «GERDA», NP «Izdatelstvo «Nevskiy Fond», 2014, 544 p.
12. Shchepanskyi E. V. Metodolohichna sutnist i klasyfikatsiini oznaky turizmu (Last date visited 12-03-2015), *Derzhavne budivnytstvo*, 2010, No. 1. <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-1/doc/2/12.pdf>.
13. Aleksandrova A. Yu. *Mezhdunarodnyy turizm: uchebnoe posobie*. Moskva, Aspekt Press, 2002, 470 p.
14. Litynska V. A. Rol ta znachennia turizmu v ekonomitsi Ukrainy ta svitu, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, Ekonomichni nauky*, 2013, No. 6, T. 1, pp. 229-233.
15. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. Ofitsiinyi veb-server (Last date visited 12-03-2015). <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Надійшла 21.04.2015; рецензент: д. е. н. Роскладка А. А.